
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE 1984 z.12
Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna /3/

EWA DANEK
MIROSŁAWA GAWRYŁKIEWICZ
WSP w Bydgoszczy

NAUKA GRY NA FORTEPIANIE W EDUKACJI STUDENTÓW NAUCZANIA POCZĄTKOWEGO I WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO W WYŻSZEJ SZKOLE PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY

Fortepian jako samodzielny przedmiot /w formie zajęć fakultatywnych/ wprowadzono w bydgoskiej WSP na kierunkach nauczania początkowego i wychowania przedszkolnego w roku akademickim 1980/81. Do tego czasu w ramach zajęć umuzykalniających studentów zapoznawano z klawiaturą fortepianu i sposobem gry. Wyodrębnienie fortepianu - jako samodzielnego przedmiotu - podyktowane zostało wymogami programu wychowania przedszkolnego, programu przedmiotu muzyka klas I-III szkoły podstawowej oraz obserwowanym faktem niedostatecznego przygotowania absolwentów do realizacji /w pełni/ haseł programowych

W programach wychowania przedszkolnego - w zakresie umuzykalnienia oraz klas I-III - w przedmiocie muzyka duży nacisk kładzie się na formy wychowania muzycznego, które uwzględniają naturalną dla dziecka w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym potrzebę aktywności ruchowej /zabawy ze śpiewem, zabawy rytmiczne i taneczne, tańce, improwizacje ruchowe/. Kontakt dziecka z muzyką przejawiać się musi również w śpiewie, grze na instrumentach, słuchaniu muzyki, twórczości własnej dziecka. Aby sprostać wymogom programów, nauczyciel musi być dobrze przygotowany merytorycznie, metodycznie i praktycznie do prowadzenia zajęć umuzykalniających. Musi posiadać umiejętność gry na instrumencie. Choć programy wyraźnie nie określają jakim instrumentem powinien posługiwać się nauczyciel, jednak ze względu na niezaprzeczalne walory fortepianu wielu pedagogów wskazuje na koniecz-

czność stosowania tego instrumentu. Beata Podolska pisze: "Spośród wszystkich instrumentów stosowanych w przedszkolu, fortepian ma największe możliwości dostarczania wrażeń i przeżyć muzycznych dzięki zróżnicowanej skali dźwiękowej i barwie brzmienia, a także bogatej, ogólnie dostępnej literaturze o różnym stopniu trudności. Fortepian może być cenną pomocą w prowadzeniu zajęć muzycznych, pod warunkiem, że będą spełnione podstawowe wymagania dotyczące z jednej strony konserwacji instrumentu, z drugiej zaś umiejętności gry nauczycielki /.../ Nauczycielka musi posiadać umiejętność gry na fortepianie w zakresie odtwórstwa i improwizacji /.../ Muzyka improwizowana, która towarzyszy ćwiczeniom rytmicznym, decyduje o ich charakterze, stwarza bowiem momenty zaskoczenia, atmosferę ciągłej gotowości słuchowo-ruchowej"¹.

Jak w bydgoskiej WSP realizujemy słuszny postulat opanowania przez studentów nauczania początkowego i wychowania przedszkolnego w stopniu podstawowym gry na fortepianie?

Między pianistami metodykami fortepianu panuje zgodność przekonań w zakresie głównych zasad nauczania. Rozbieżności uwidaczniają się w indywidualnych sposobach realizacji tych zasad na lekcjach. Większość współczesnych pedagogów, jak: M.Varró¹, C.F.Martensen, H.Leimer, A.Gieseking, A.Szczepanow, w Polsce - W.Chmielewska, D.Markiewicz, M.Preuschoff-Kazmierczakowa, H.Dynyszowa opowiada się za nauką gry na fortepianie jako nauką muzyki, a za taką można uważać ją wtedy, gdy rozwój umiejętności technicznych postępuje równolegle z kształceniem słuchu, rozwojem intelektu muzycznego. Zalecają wprowadzać w świat dźwięków bez postugiwania się podręcznikami nutowymi /Pierwsza uczyniła to w latach trzydziestych XX w. M.Varró¹ /².

Wymienieni autorzy zgodnie wypowiadają się, że należy przyjąć sposób gry naturalny poprzez świadome regulowanie pracą mięśni /zacząć od ćwiczeń rozluźniających/, układ palców naturalny /lekko zaokrąglone/, unikanie zbędnych ruchów, przybranie odpowiedniej pozycji siedzącej /dobrana wysokość krzesła, odległość od instrumentu/. Większość pianistów - metodyków uważa, że naukę należy zaczynać od gry non legato i od samego początku wdrażać do kontrolowania słuchem jakości brzmienia. Po okresie 2-3 tygodni gry non legato można ćwiczyć grę legato, dużo później staccato.

Grę z nut według pedagogów należy rozpocząć wtedy, kiedy aparat ruchowy jest już sprawny - palce działają mechanicznie. Wiele opowiada się za nauką gry z nut jednocześnie w kluczu wiolinowym i basowym /dźwięk c^1 jest punktem wyjściowym/ oraz za bardzo wczesnym wprowadzeniem gry obiema rękami równocześnie.

Bardzo ważną sprawą jest dobranie odpowiedniego podręcznika do nauki gry /tzw. szkoły/ i materiałów uzupełniających /etiud, sonatn. miniatur/.

D.Markiewicz w cyklu artykułów - "Dziecko przy fortepianie"³ dokonała wnikliwej analizy podręczników, które są do nabycia w księgarniach muzycznych. Według autorki artykułu podręcznik do nauki początkowej gry na fortepianie powinien:

- wzbudzać zainteresowanie,
- zawierać problemy muzyczno-pianistyczne uwzględniające równomierny rozwój sprawności obu rąk, równorzędne problemy techniczne i muzyczne,
- posiadać wysoki poziom artystyczny kompozycji w nim zawartych,
- rozwijać umiejętność logicznego i samodzielnego myślenia i działania przy instrumencie przez systematyczne i stopniowe wprowadzanie problemów.

Nie ma i nie będzie doskonałego podręcznika. Autorka artykułu negatywnie oceniła "Szkolę Elementarną" - A.Różyckiego, poleca "Do, re, mi" W.Markiewiczówny - jako wzór podręcznika metodycznego dla nauczycieli. Pozytywnie wyraża się o szkole A.M.Klechniowskiej, szkole U.Prenschoff-Kazmierczakowej. Poleca korzystać z wielu, a uzupełniać ćwiczenia zawarte w podręcznikach-materiałami pomocniczymi. Wybór jest szeroki i nauczyciel znajdzie dokładny ich wykaz w programie szkoły muzycznej I stopnia.

Nauczanie gry na instrumencie w sposób zasadniczy różni się od nauczania systemem klasowo-lekcyjnym. Są to zajęcia indywidualne i opierają się na opanowywaniu umiejętności i nawyków. Schemat zajęć wygląda więc następująco:

- sprawdzenie pracy domowej,
- podanie i pokaz nowego problemu,
- ustalenie zasad i reguł, które obowiązują podczas treningu nowej umiejętności,
- objaśnienie sposobów pracy nad utrwaleniem danej umiejętności w

samodzielnej pracy,

- wykonanie próbek zadań przez ucznia pod kontrolą nauczyciela,
- ustne podsumowanie przez nauczyciela opracowanego na lekcji problemu,
- zadanie pracy domowej⁴.

Słowne instrukcje nie powinny zajmować zbyt dużo czasu. Nauczyciel winien spełniać rolę instruktora i powinien inspirować, pobudzać do samoodkrywania problemów. Do każdego zajęcia musi starannie przygotować się - zaplanować treści do realizacji, wytyczyć główny problem, wybrać materiał nutowy.

Sławny pianista - pedagog H.Neuhaus powiedział:

"Jedno z głównych zadań pedagoga - to dać uczniowi takie gruntowne przygotowanie, aby pedagog przestał mu być potrzebny".

W artykule B.Przeddeckiego - "Uwagi do problemu rozwijania samodzielności ucznia - pianisty"⁵ znaleźliśmy wiele cennych wskazówek dotyczących nauczania efektywnego ćwiczenia. Autor artykułu uważa, że ćwiczenie na instrumencie musi poprzedzić praca umysłowa nad stworzeniem w wyobraźni dźwiękowego obrazu zadania, które jest ćwiczone. Wyodrębnia 3 etapy pracy nad utworem:

- I - ogólne rozpoznanie obrazu /tytuł, tempo, tonacja, metrum, rytmika, melodyka, dynamika, artykulacja, forma/.
- II - praca nad fragmentami /ustalenie palcowania, ćwiczenia techniczne, zapamiętanie schematu rytmicznego, analiza linii melodycznej/.
- III - interpretacja, doskonalenie, opanowanie pamięciowe.

Przedstawione zasady, metody nauczania początkowego gry na fortepianie prezentowane przez wyżej wymienionych pianistów - pedagogów odnoszą się do etapu początkowego nauczania w ogóle, niezależnie od wieku osoby zaczynającej naukę, a więc takie ujęcie problematyki początkowego nauczania gry należy odnieść do nauczania studentów.

W nauczaniu studentów napotykamy jednak na szereg trudności wynikających z organizacji zajęć.

Obecnie nauką gry na fortepianie objęci są wszyscy studenci. Są to jednak zajęcia zbiorowe - nauka odbywa się w grupach 6-8 osobowych. Stopień przygotowania studentów jest bardzo zróżnicowany. W jednej grupie znajdują się zaczynający naukę gry i już grający /także o różnym stopniu zaawansowania/. Zajęcia 45-minutowe odbywają

się raz w tygodniu, a dostęp do instrumentu w celu samodzielnego ćwiczenia możemy jedynie zapewnić studentom 2 razy w tygodniu po pół godziny. Prowadzący zajęcia nie mają do dyspozycji programu nauczania, który uwzględniałby specyfikę nauczania w grupie początkujących w wieku dojrzałym. Dodatkową trudność stanowi wybór odpowiedniego podręcznika - tzn. szkoły, który spełniałby wszystkie wymagania dobrego podręcznika /wg cytowanego artykułu D.Markiewicz/ i byłby dostosowany do wieku studentów.

Na każdych zajęciach, oprócz ciągłego doskonalenia techniki pianistycznej, poprzez odpowiedni dobór ćwiczeń i repertuaru /gamy, trójdźwięki, etludy, utwory dawne, miniatury, sonatiny/ rozwijamy wyobraźnię słuchową, pamięć muzyczną i umiejętność improwizowania poprzez:

- śpiewanie i wygrywanie melodii prawą ręką,
- powtarzanie fragmentów melodii na pianinie,
- powtarzanie melodii z określonymi zmianami /rytmu, metrum, agogiki, harmonii, dynamiki/,
- układanie własnych utworów wokalnych, instrumentalnych,
- tworzenie ilustracji do wierszy, bajek⁶ oraz uczymy konstruowania prostych form akompaniamentu /nuta stała, ostinato, bas Albertiego/.

W grupie 6 - 8 osobowej na studenta przypada średnio 6 minut gry na fortepianie w obecności nauczyciela. Na zajęciach zbiorowych niemożliwe jest zachowanie klasycznego schematu lekcji gry na instrumencie. Pracę domową studenta sprawdzić można wybiórczo. Głównym zadaniem prowadzącego jest nauczanie studentów organizacji efektywnego samodzielnego ćwiczenia na instrumencie. Student, który umie dobrze samodzielnie pracować, umie kontrolować swoje produkcje, oceniać je, będzie aktywnie uczestniczył w zajęciach - oceniał, porównywał produkcje innych, wyciągał wnioski dla siebie. Każde wykonane ćwiczenie jest zbiorowo wysłuchane, omówione, ocenione - wzbogaca to doświadczenie i wiedzę muzyczną każdego ze słuchaczy. Zaawansowani w grze realizują program adekwatny do swoich możliwości. Często ich technika wymaga korekty i na krótko realizują te same ćwiczenia co początkujący. Ćwiczenia akompaniamentu, improwizacji równocześnie obejmują zaawansowanych i początkujących.

Przez 4-letni okres nauczania gry na fortepianie zakładamy, że student posiada umiejętność gry w stopniu umożliwiającym dalsze

samodzielne kształcenie swych umiejętności pianistycznych. Proces samokształcenia w pracy nauczyciela musi przebiegać ustawicznie. B.Podolska twierdzi, że "Nauczyciel winien systematycznie pracować nad utrwalaniem i poszerzaniem wiedzy zdobytej w szkole, a także nad podnoszeniem własnych umiejętności praktycznych: ćwiczyć głos, śpiewać piosenki z nut, muzykować na instrumentach, tworzyć własne melodie i rytmy, słuchać muzyki wokalne i instrumentalnej, realizować rytm ruchem, analizować formę utworu i piosenek, improwizować melodie na fortepianie, dzwonekach lub innych instrumentach melodycznych, próbować zapisu nutami zasłyszanych melodii, dobrać akompaniament do piosenek, zabaw i ćwiczeń rytmicznych na instrumentach perkusyjnych i na fortepianie"⁷.

D.Markiewicz w cyklu artykułów "Dziecko przy fortepianie" /odcinek drugi/ omawia rolę nauczyciela w procesie kształcenia muzycznego. Między innymi pisze: "Ważnym czynnikiem stymulującym prawidłowy i rytmiczny rozwój uzdolnień muzycznych - manualnych jest oddziaływanie nauczyciela. Nauczyciel musi być naturą silną i sugestywną, posiadać dużą kulturę osobistą, być człowiekiem zrównoważonym emocjonalnie, wyróżniać się bogatą wyobraźnią, sugestywnym słownictwem. Musi posiadać umiejętność stałego budzenia zainteresowania pracą i grą na fortepianie"⁸.

Zadanie nauczyciela akademickiego jest trudniejsze, ponieważ ma on do czynienia z ukształtowaną osobowością, a nie z otwartą na wszystko psychiką dziecka. Trudno ożywić, a często rozbudzić zainteresowanie muzyką u dorosłych, dojrzałych psychicznie i fizycznie ludzi.

Do stałych zadań prowadzącego zajęcia fortepianu winno należeć:

- wzbudzenie zainteresowania muzyką poprzez słuchanie muzyki mechanicznej, uczęszczanie na koncerty,
- wskazywanie środków jakimi należy osiągnąć cel,
- rozwijanie wyobraźni muzycznej,
- rozwijanie samodzielności, systematyczności, krytycznego myślenia przy pracy na instrumencie,
- dostrzeganie postępów w nauce.

Nauczyciel musi ustawicznie wzbogacać zasób własnej techniki pedagogicznej, każdorazowo przemyśleć celowość i skuteczność środków

metodycznych.

Efekty naszej pracy zależą w równej mierze od działań pedagogicznych, jak i od czynników ekonomicznych, organizacyjnych.

Nasuwa się pytanie, co należałoby zmienić w systemie nauczania gry na fortepianie studentów nauczania początkowego i wychowania przedszkolnego aby uczący i nauczani byli w pełni zadowoleni z efektów swojej pracy?

Aby podnieść rangę i efektywność zajęć fakultatywnych należałoby wydłużyć naukę gry na fortepianie z 8 do 9 semestrów oraz zmniejszyć liczebność grup /do 2-3 osób/ zbliżając się tym samym do idealnego wzoru nauczania gry na fortepianie tj. nauczania indywidualnego.

PRZYPISY

- ¹B.Podolska, Muzyka w przedszkolu, Warszawa 1979 s.17
- ²W.Chmielewska, Z zagadnień nauczania gry na fortepianie, Warszawa 1970
- ³D.Markiewicz, Dziecko przy fortepianie, W: "Poradnik Muzyczny" 1974 nr 9 i 10, tamże 1975 nr 1 i 3 tamże 1976 nr 10
- ⁴Tamże
- ⁵B.Przedeci, Uwagi do problemu rozwijania samodzielności ucznia-pianisty, W: "Poradnik Muzyczny" 1973 nr 6
- ⁶O improwizacji fortepianowej, rozmowa z Szabolcem Eszteni, W: "Poradnik Muzyczny" 1981 nr 6
- ⁷B.Podolska, Muzyka... op.cit. s.21
- ⁸D.Markiewicz, Dziecko przy fortepianie, W: "Poradnik Muzyczny" 1974 nr 9 s.7